

FÖRFATTARFÖRBUNDET OM BEHOVET AV PENSIONSÖSLÖSNINGAR FÖR LITTERÄRA UPPHOVSMÄN

Författarförbundet vill utveckla författarfondens verksamhet till att omfatta fler stipendier på bred bas och kommer att verka för införandet av en långsiktig trygghet i form av särskilda pensionslösningar genom tillskjutna medel till fonden utöver biblioteksersättningen.

Litteraturen som en grundval för demokrati

De litterära yrkesutövarna verkar på en marknad som alltmer styrs enligt marknads-ekonomiska principer. Det är principer där ingen hänsyn tas till boken som bärare av kulturella värden eller som varande en grundbult i allt folkbildningsarbete. Att ett land byggs på demokratiska värderingar är ingen självklarhet, varje generation måste erövra demokratin på nytt. Om urvalet av den litteratur som trycks och tillgängliggörs enbart utgår från en boks ekonomiska värde, försvagas grunden för folkbildningsarbetet och därmed också den demokratiska grundvalen. Författarförbundet vill lyfta fram bokens dubbla karaktär, både som bärare av kulturella värden och som handelsvara, och med skarpa understryka betydelsen av en balanserad bedömning av bokens kulturella och ekonomiska aspekter.

Litterärt yrkesverksammas ekonomiska villkor

Villkoren för de litterärt yrkesverksamma är oacceptabla i ett land som säger sig värna om sin demokrati. Både Konstnärskommitténs inkomstundersökning från 2009 och Författarförbundets egen undersökning från 2004 visar att inkomstutvecklingen bland yrkesverksamma författare och översättare är sämre än hos den genomsnittliga delen av den yrkesverksamma befolkningen. Som grupp hade författare och översättare det ekonomiskt sämre ställt 2004 än 1993 (då en motsvarande undersökning gjordes) jämfört med den genomsnittliga svensken. Efter 2004 har inte situationen blivit bättre – snarare sämre.

Trots olika regeringars uttalade önskan om att förbättra de konstnärliga yrkesutövarnas ekonomiska villkor, har alltså de litterära yrkesutövarnas villkor försämrats under 2000-talet. Efter Kulturutredningen har det pratats mycket om upphovsrättsliga ersättningar, sponsring, entreprenörskap – insatser som utgår från att boken enbart är en handelsvara, som säljs på en marknad styrd av tillgång och efterfrågan. Genom att låta tillgång och efterfrågan styra litteraturskapandet frånsäger sig de styrande sitt ansvar för den demokratiska utvecklingen i landet på samma sätt som de skulle ha gjort om skolans läroplaner varit utsatta för fri konkurrens. En bokmarknad som även ser till bokens kulturella värden kräver statliga insatser också för att ge de litterära yrkesutövarna drägliga villkor.

Författare och litterära översättare har på grund av sin dåliga ekonomiska situation i regel inte råd eller möjlighet att vara sjuka, vårda sjukt barn eller nära anhörig eller vara föräldralediga. Deras sjukpenninggrundande inkomst (SGI) beräknas utifrån i huvudsak samma allmänna regler som är baserade på den som har en jämn, årlig inkomst av anställning. Reglerna tar därmed inte tillräcklig hänsyn till sk kombinatorers speciella villkor.

Författare och översättare i det nya pensionssystemet

Det nya pensionssystemet för ålderspension som innebär att den samlade livsinkomsten från 16 års ålder avgör nivån på pensionen gör litterära yrkesutövare till stora förlorare i pensionshänseende eftersom deras inkomster ofta är låga och kan variera kraftigt från ett år till ett annat. En lång och "stabil" yrkeskarriär gynnas enligt det nya systemet och en låg inkomst ett visst år ger en låg pensionsrätt för det året vilket slår igenom fullt ut vid beräkningen av livsinkomsten. En undersökning inom Författarförbundet visade redan 2001 att det nya systemet blir mycket ofördelaktigt för upphovsmän med 15-20 procents lägre nivå på den allmänna pensionen som följd. Dessutom saknar i regel dessa yrkeskategorier avtals- eller tjänstepension av den enkla anledningen att de inte har eller har haft anställning, i vart fall inte under en längre period, eller att de har deltidsanställning (s k brödjobb). De saknar också i regel privata pensionslösningar på grund av låg inkomst.

Behovet av en särskild statlig pensionslösning

Redan idag görs relativt omfattande insatser för att förbättra vissa konstnärsgruppers sociala trygghet. De s k allianserna inom områdena dans, musik och scen är exempelvis statliga åtaganden som är skapade för en bättre ekonomisk och social trygghet mellan anställningar. Alliansernas statliga anslag var 2009 på sammanlagt 62 miljoner kronor, dvs. mer än tre gånger större än det inkomstgarantisystem, ett slags motsvarighet som också stått öppen för litterära yrkesutövare, som regeringen nyligen beslutat avveckla. Och den s k PISA-förordningen, som ger anställda inom statsunderstödda teater-, dans- och musikinstitutioner möjlighet till förmånsbestämd tjänstepension, är ett ännu större statligt åtagande att nämna i detta sammanhang.

De mer fritt verksamma upphovsmännen saknar i sitt konstnärliga och litterära yrke oftast såväl anställningar som särskilt kulturpolitiskt instiftade skyddsnet. Genom åren har möjliga lösningar presenterats utan resultat. En sådan lösning, Domaine Public Payant-modellen, togs senast upp av Anders Forsman i betänkandet "Konstnärerna och trygghetssystemen" (SOU 2003:21, bilaga 5). Domaine Public Payant-modellen har diskuterats i flera EU-länder som ett möjligt sätt att finansiera bl a upphovsmäns pensioner. Tanken är att användningen av de verk eller prestationer vars skyddstid löpt ut enligt upphovsrättsliga regler ska beläggas med en avgift som inte går till individuella upphovsmän och utövare. Den blir istället en gemensam resurs för nu levande och verksamma konstnärer.

Författarförbundet anser att det är hög tid att utreda vilken lösning som kan fungera i pensionshänseende för litterärt yrkesverksamma. En framtida lösning bör ta sin utgångspunkt i att pensionsrätter skapas av stabila pensionsgrundande inkomster samt av kompletterande tjänstepensioner.

Vår avreglerade och av växlande kommersiella intressen styrda bokmarknad måste balanseras med en rimligt trygghetsskapande utveckling av den viktigaste konstnärspolitiska insatsen för de skönlitterära, facklitterära och barn- och ungdomsboksförfattarna, de litterära översättarna och bokillustratörerna.

Författarförbundet anser att i första hand författarfonden bör tillskjutas medel för att, vid sidan av bibliotekersättningen, utvecklas till att omfatta fler stipendier och en långsiktig trygghet i form av pensionslösningar för litterärt yrkesverksamma.